

Archeologische opgraving

Verslag van resultaten

Eindverslag

Ingelmunster kerk
(prov. West-Vlaanderen)

Auteur: Lisa WEYTS
Redactie: Christof VANHOUTTE, Tomas BRADT

Projectcode: 2018K53

Vergunningsnummer:	2018K53
Projectleider:	Thomas Apers
Naam erkende archeoloog:	Monument Vandekerckhove nv
Erkenningsnummer:	OE/ERK/Archeoloog/2016/00031
veldwerkleider:	Lisa Weyts
Archeologisch team:	Lisa Weyts, Rosalie Vincent
Bevoegde Vlaamse overheid:	Stani Vandecatsye (Erfgoedconsulent Archeologie, Onroerend Erfgoed)
Plannen:	Lisa Weyts
Provincie:	West-Vlaanderen
Gemeente:	Ingelmunster
Plaats:	Ingelmunster Kerk (zie plan in bijlage 1)
Projectcode:	INKE18
Lambertcoördinaten onderzoeksgebied:	X: 71658, Y: 179421 X: 62022, Y: 185501
Kadastergegevens:	Ingelmunster, 1ste Afd., Sectie B, perceel 871B (zie plan in bijlage 3)
Topografische kaart:	zie plan in bijlage 4
Begindatum onderzoek:	06/12/2018
Einddatum onderzoek:	21/12/2018
Relevante termen thesauri:	Convactorputten, Kerk Ingelmunster, middeleeuwen, bouwhistorie
Beheer opgravingsdata:	Monument Vandekerckhove nv Oostrozebekestraat 54 8770 Ingelmunster
Beheer vondsten:	Gemeente Ingelmunster Oostrozebekestraat 4 8770 Ingelmunster
Nummer wettelijk depot:	D/2019/12.811/19
Titel:	Archeologische opgraving Ingelmunster Kerk (prov. West-Vlaanderen). Verslag van resultaten conceptversie.
Rapportnummer:	2019/19
Contact:	info@monument.be; T: +32 51 31 60 80

0. INHOUDSTAFEL

0. INHOUDSTAFEL	3
1. INLEIDING	5
2. BESCHRIJVEND GEDEELTE.....	6
2.1. ARCHEOLOGISCHE VOORKENNIS	6
2.2. BESCHRIJVING VAN DE ONDERZOEKSOPDRACHT	9
2.2.1. Vraagstelling	9
2.2.2. Randvoorwaarden	9
2.2.3. Geplande werken	10
2.3. WERKWIJZE EN OPGRAVINGSSTRATEGIE	10
3. ASSESSMENTRAPPORT	12
3.1. BESCHRIJVING EN MOTIVERING	12
3.2. BESCHRIJVING EN REGISTRATIE	12
3.3. WETENSCHAPPELIJK POTENTIEEL	13
4. BESCHRIJVING VAN DE VINDPLAATS.....	14
4.1. LANDSCHAPPELIJKE SITUERING	14
4.2. BODEMKUNDIGE SITUERING	16
5. HISTORISCHE EN ARCHEOLOGISCHE VOORKENNIS	17
5.1. HISTORISCH KADER.....	17
5.2. ARCHEOLOGISCH KADER.....	21
6. RESULTATEN.....	24
6.1. STRATIGRAFIE	24
6.2. BESCHRIJVING SPOREN	31
6.2.1. Algemeen	31
6.2.2. Romaanse bouwfase ? (11 ^{de} – 12 ^{de} eeuw).....	33
6.2.3. Gotische fase (13 ^{de} – 17 ^{de} eeuw)	35
6.2.3.2. Vloerniveaus	38
6.2.3.3. Restanten van begravingen	40
6.2.4. 18de eeuw	45
6.2.4.1. Muren.....	45
6.2.4.2. Vloerniveaus	46
6.3. BESCHRIJVING VONDSTEN	47
6.3.1. Bouwmateriaal natuursteen.....	47
6.3.2. Bouwmateriaal baksteen.....	47

6.3.3. Bouwmateriaal tegels.....	47
6.3.3. Aardewerk.....	49
7. INTERPRETATIE EN DATERING.....	53
9. SAMENVATTING	55
9. BIBLIOGRAFIE.....	56
9.1. LITERATUUR	56
9.2. INTERNETBRONNEN.....	57

1. INLEIDING

In het kader van de installatie van een vloerverwarmingssysteem volgens het Mahrsysteem in de kerk van Ingelmunster (provincie West-Vlaanderen) voerde een archeologisch team van Monument Vandekerckhove nv van 6 december 2018 tot en met 21 december 2018 een archeologische opgraving uit op het terrein. Opdrachtgever voor het onderzoek was de gemeente Ingelmunster. Gezien de oppervlakte van de verstorende ingrepen beperkt blijft tot de geplande sleuven en putten, werd het uitvoeren van een proefonderzoek in de vorm van proefputten als weinig zinvol beschouwd. Het meteen opgraven van deze zones, werd als de meest opportune manier geacht. Ook de andere types vooronderzoek (landschappelijke boringen, oppervlakteprospecties en metaaldetectie) werden gezien de oppervlakte van de bodemingreep en de huidige toestand van het terrein als niet zinvol geacht en dienden bijgevolg niet uitgevoerd te worden. De opgraving werd uitgevoerd volgens de bepalingen geformuleerd in de Code van Goede Praktijk (generieke bepalingen voor opgravingen alsook de bijkomende bepalingen voor sites met een complexe verticale stratigrafie)¹.

In dit basisrapport worden de resultaten van het archeologisch onderzoek voorgesteld. Na een omschrijving van de archeologische voorkennis en de werkwijze op het terrein volgt een assessment van de aangetroffen sporen, structuren en vondsten. Daarna wordt via enkele hoofdstukken de geografische en bodemkundige ligging van de site toegelicht gevolgd door het historisch en archeologisch kader waarbinnen de site zich bevindt. Vervolgens worden de resultaten besproken en wordt een interpretatie gegeven aan de aangetroffen sporen en vondsten. Als besluit volgt een synthese van de resultaten.

De verschillende inventarislijsten en foto's kunnen geraadpleegd worden via <http://www.monarcheo.be/databank>. Bij vragen hieromtrent: neem contact via info@monument.be.

¹ Aanvraag van een toelating voor archeologisch onderzoek met het oog op wetenschappelijke vraagstellingen 23/11/2018.

2. BESCHRIJVEND GEDEELTE

2.1. Archeologische voorkennis

Het kerkgebouw heeft zijn huidige vorm sinds 1783. Voordien is er sprake van een gotische kerk die zou dateren uit de 15de of de 16de eeuw. De oudste vermelde historische datum gaat slechts terug tot 1583, het jaar waarin de kerk werd herbouwd na een brand tijdens de slag van Ingelmunster tussen de legers van de Staten-Generaal en de koning van Spanje in 1580.² Interessant voor de geschiedenis van de oudste kerk van Ingelmunster is het gegeven van de aanwezigheid van een 18de eeuws kasteeldomein dat teruggaat op een waterburcht gebouwd in de tweede helft van de 11de eeuw door graaf Robrecht de Fries. Hij zou deze gebouwd hebben op de ruïnes van een (Engels?) klooster uit de 7de eeuw.³ Hoogstwaarschijnlijk zal er vanaf de 11de eeuw al een romaanse kerk nabij de burcht gestaan hebben, waarover echter nog geen gegevens gevonden zijn.

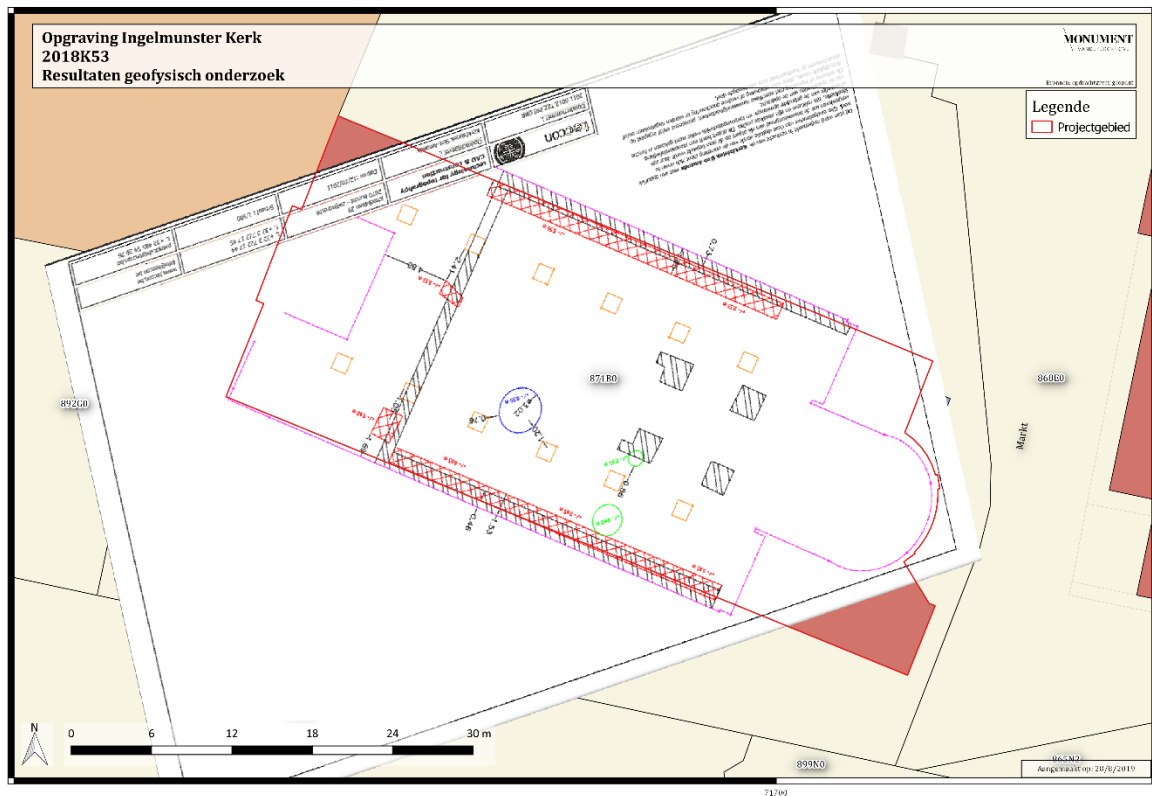
Bij de bepaling waar de sleuven en convectorputten precies aangelegd zouden worden, werd beroep gedaan op geofysisch onderzoek uit 2011 uitgevoerd door Teccon. Tijdens dit onderzoek werden verschillende zones gescand tot op 2,5m diep waar zich vermoedelijk restanten van de gotische kerk zouden kunnen bevinden. Deze zones omvatten een tracé net naast de buitenmuur aan de binnenkant van de kerk en een tracé vlak naast de steunberen. De beelden van deze scans toonden enkele anomalieën in de ondergrond aan. De resultaten van dit onderzoek zijn te zien op Figuur 1. Binnen het rood gearceerde gebied werden funderingsresten gedetecteerd. Binnen het tracé net naast de steunberen werden geen sporen geregistreerd. Naast de steenformaties evenwijdig met de muur werden tijdens enkele scans loodrecht op de buitenmuren nog enkele anomalieën aangetroffen aangeduid op Figuur 1 met groene en blauwe cirkels. De groene cirkels werden in dit onderzoek omschreven als omgevingsvreemde objecten die gelinkt kunnen worden met de oude fundering. De blauwe cirkels werden enkel benoemd als omgevingsvreemde anomalieën⁴.

Uit de resultaten van dit onderzoek volgde de beslissing om de sleuven en de convectorputten dichterbij de zuilen aan te leggen aangezien zich daar geen restanten van oudere funderingen bevonden.

² Albert Verscheure: Sint-Amandus parochie Ingelmunster, geschiedenis van de kerk

³ <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/51261>

⁴ De Smedt P. 2011

Figuur 1: Resultaten geofysisch onderzoek (rood = funderingsresten volgens scanning, blauw = omgevingsvreemd object, groen = omgevingsvreemd object gelinkt aan oude fundering, roze = kerkgebouw binnenmuur, zwart = funderingen volgens het plan dat Teccon kreeg voorafgaand aan hun onderzoek).

Aangezien de aan te leggen sleuven zich binnen de gotische kerk zouden bevinden, kon wat betreft de verwachtingen of vragen al vooropgesteld worden dat de kans groot was gotische vloerniveaus en funderingen van binnenmuren aan te treffen of structuren die zich in de detecteerde cirkels bevinden. Daarnaast bestond ook de mogelijkheid extra structuren te ontdekken die niet gedetecteerd waren tijdens het geofysisch onderzoek.

Naast verwachtingen wat betreft de bouwgeschiedenis van de kerk kunnen ook verwachtingen vooropgesteld worden wat betreft de mogelijke aanwezigheid van skeletten. In 1784 kwam er een verbod op begravingen in en rond de kerk uitgevaardigd door Keizer Jozef II. Kerkhoven werden verplaatst naar de rand van het dorp, maar in Ingelmunster bleef men nog 75 jaar doorbegraven op de oude manier⁵. De kans bestond om oudere begravingen aan te treffen, aangezien de gotische kerk en de huidige kerk een uitbreidingsfase kenden mogelijks over restanten van voorgaande kerkhoven. Afhankelijk van de densiteit, gelaagdheid en

⁵ Funerair erfgoed in de kijker, kerkhofwandeling uitgegeven door Stad Ingelmunster.

bewaringstoestand van de skeletten zouden deze aan de hand van aangetroffen muurstructuren in een bepaalde kerkfase geplaatst kunnen worden.

2.2. Beschrijving van de onderzoeksopdracht

2.2.1. Vraagstelling

In het kader van de wetenschappelijke vraagstelling dient minstens een antwoord geformuleerd worden op volgende (niet-limitatieve) onderzoeksvragen: ⁶

- Zijn er sporen aanwezig van de oudere kerkfases? Uit welke periode dateren deze en kunnen ze gelinkt worden aan een reeds gekende kerkfase? Zijn er aanwijzingen waarom de huidige kerk niet op maar direct naast de oudere funderingen is gebouwd? Welke verschillende bouwcampagnes en/of aanpassingswerken kunnen we afleiden uit de studie van het (muur)archeologisch onderzoek?
- Zijn er sporen aanwezig van de oude werfinrichtingen, werkvlakken, ...?
- Zijn er archeologische sporen aangetroffen ouder dan de kerk? Wat is hun datering en interpretaties? Is er een relatie met de latere religieuze site?
- Wat betreft de studie van de funeraire context, zijn er verschillende begravingsniveaus? Oversnijdingen? Geruimde grafcontexten? Secundaire begravingen? Wat is de bewaringstoestand van het skeletmateriaal?

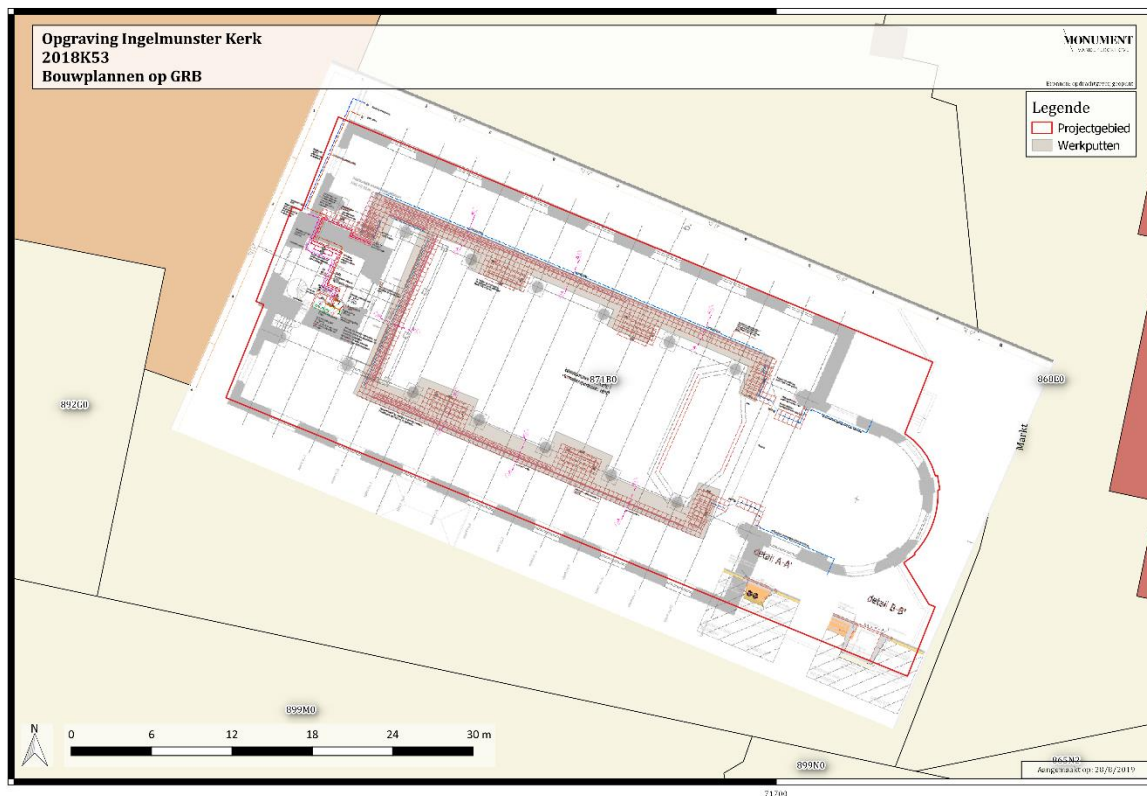
2.2.2. Randvoorwaarden

Het onderzoek gebeurde in nauw overleg met Willem Hantson, de intergemeentelijk archeoloog van RADAR, de intergemeentelijke erfgoedcel van de regio. Na het aantreffen van een intacte grafkelder binnen één van de werfputten binnen de kerk werd een overleg met Stani Vandecatsye (erfgoedconsulent Onroerend Erfgoed) georganiseerd. Eenzelfde procedure werd in gang gezet na de vondst van een mooi intacte gotische grafsteen. In samenspraak met alle betrokken partijen werd gezien de uitzonderlijke erfgoedkundige waarde ervan beslist om deze grafsteen te lichten om te conserveren. Dit gebeurde onder begeleiding van Altritempi.

⁶ Aanvraag van een toelating voor archeologisch onderzoek met het oog op wetenschappelijke vraagstellingen 23/11/2018.

2.2.3. Geplande werken

In de Sint-Amanduskerk werd een nieuw verwarmingssysteem aangelegd in de vorm van een Mahrsysteem. Hiervoor werden in totaal drie sleuven getrokken. Twee met een oost- west oriëntatie in beide zijbeuken, vlak langs de zuilen, en een derde sleuf met een noord-zuid oriëntatie bij de ingang onder de overkapping van het orgel. De sleuven in de zijbeuken zijn drie tegels breed (109,5cm) en werden tot 60cm uitgegraven. Tussen de zuilen werden aansluitend op de sleuven zes convectorputten aangelegd waarvoor 9x5 tegels verwijderd werden (328,5 x 182,5 cm), deze werden tot 110cm diep uitgegraven. Op Figuur 2 zijn de bouwplannen en een overzicht van de convectorputten en sleuven te zien.

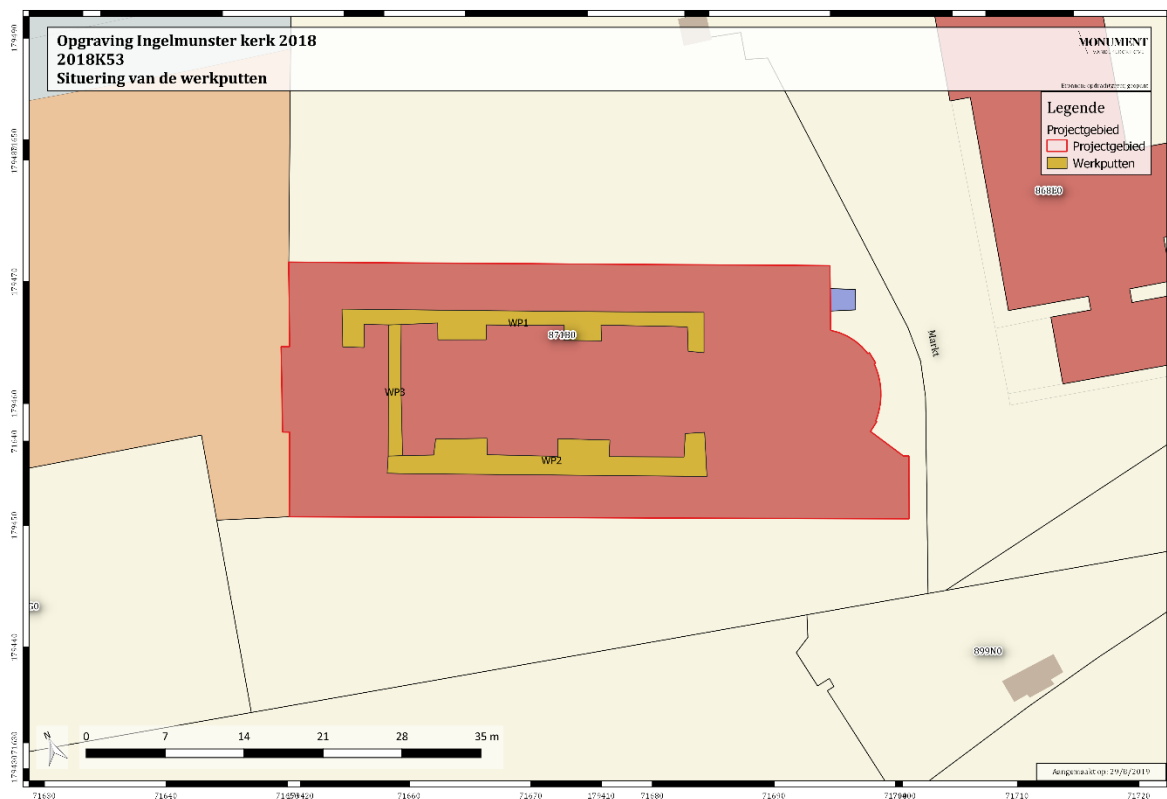
Figuur 2: Zicht op de ligging van de drie sleuven en de zes convectorputten.

2.3. Werkwijze en opgravingsstrategie

Het veldwerk werd uitgevoerd door archeologen Lisa Weyts en Rosalie Vincent in samenwerking met een team van drie arbeiders van Monument Vandekerckhove onder leiding

van Sander Hollevoet. Het archeologisch team werd geadviseerd door archeoloog Tomas Bradt en stond onder projectleiding van erkend archeoloog Thomas Apers.

De werfzone werd opgedeeld in drie verschillende werkputten. Zoals te zien is op Figuur 3 bevindt werkput 1 zich in de noordelijke zijbeuk langs de zuilen, werkput 2 in de zuidelijke zijbeuk en werkput 3 bij de ingang in het westen onder de overkapping van het orgel.

Figuur 3: De situering van de werkputten.

Conform de Code van Goede Praktijk werden de sleuven onder begeleiding van een archeoloog laagsgewijs afgegraven met een minigraver. Er werd gestopt met graven eens een archeologisch interessant niveau werd aangetroffen. Dit niveau werd manueel opgeschoond waarna alle sporen en structuren per niveau gedetailleerd werden beschreven, ingemeten en gefotografeerd. Van elk spoor werd de hoogte manueel ingemeten met een hoogtemeter en later in TAW aan de plannen toegevoegd. Eens de verstoringsdiepte bereikt was, werd gestopt met graven. Naast de registratie van de sporen werden op relevante locaties in de sleuven profielen geregistreerd (gefotografeerd en getekend op schaal 1/20) met verschillende oriëntaties, waarbij vooral deze in de diepere convectorputten interessant waren gezien de aanwezigheid van de moederbodem. De plannen werden achteraf verder verwerkt met Qgis.

3. ASSESSMENTRAPPORT

3.1. Beschrijving en motivering

In het assessmentgedeelte volgt een tekstuele beschrijving en opsomming van alle aangetroffen vondsten, structuren en staalnames. In combinatie met een motivering en doel van deze stalen en vondsten in functie van de verwerking van de opgraving.

3.2. Beschrijving en registratie

a) Het assessment van vondsten

De hoeveelheid vondsten was beperkt. Het betreft hier de materiaalcategorieën aardewerk, metaal en bouw materiaal. Er werden in totaal 17 aardewerkfragmenten, 7 metalen objecten en 8 stuks bouw materiaal (vooral tegels) ingezameld. Met het oog op latere relatieve datering werd getracht om de vondsten zo veel mogelijk te koppelen aan bepaalde sporen of structuren.

b) Het assessment van stalen

In totaal werden 14 baksteenstalen genomen, afkomstig uit alle aangetroffen baksteen vloeren en muren. Van al deze muren werd tevens een mortelstaal genomen. Daarnaast werden ook 8 natuursteenstalen en bijhorende mortelstalen genomen. Dit werd gedaan om een zo volledig mogelijk archeologisch ensemble samen te stellen, ook met het oog op eventueel later onderzoek. 2 natuursteenstalen werden geanalyseerd (sporen 64 en 6).

c) Het conservatie-assessment

Er werden geen objecten geselecteerd voor specifieke conservatie.

d) Het assessment van de archeologische site.

Over het algemeen gezien is er op de archeologische site een potentieel voor kenniswinst aanwezig. Aangezien het grootste deel van de muren, vloeren en andere structuren goed bewaard zijn en er verschillende types mortel en steen zijn gebruikt, is het mogelijk om een chronologisch kader op te stellen voor de site. Het zal eerder gaan om een ruim chronologisch

kader omdat er weinig artefacten zijn aangetroffen die te koppelen zijn aan een specifieke laag of spoor. De grafsteen leverde wel een duidelijkere datering opleveren. Verder is er door de aanwezigheid van de romaanse muur potentieel aanwezig voor kenniswinst naar beginfase(n) van de kerk.

Teccon had tijdens het radaronderzoek al potentieel aangeduid waar eventueel sporen van de oudere gotische kerk zouden kunnen zitten, tijdens de opgravingen zijn deze structuren effectief aangetroffen en kan dus verdere analyse gebeuren naar de bouwhistorie van de kerk.

3.3. Wetenschappelijk potentieel

Wat het potentieel voor wetenschappelijk onderzoek betreft, werden twee natuursteenstalen opgestuurd voor datering en herkomstbepaling. Dit omdat het om stalen gaat uit de oudst aanwezige muren waardoor een uitgebreidere chronologie opgesteld zal kunnen worden. Verder werden geen stalen geselecteerd voor verder onderzoek omdat ze geen potentieel hebben om meer informatie op te leveren naar datering toe van bepaalde sporen of structuren.

4. BESCHRIJVING VAN DE VINDPLAATS

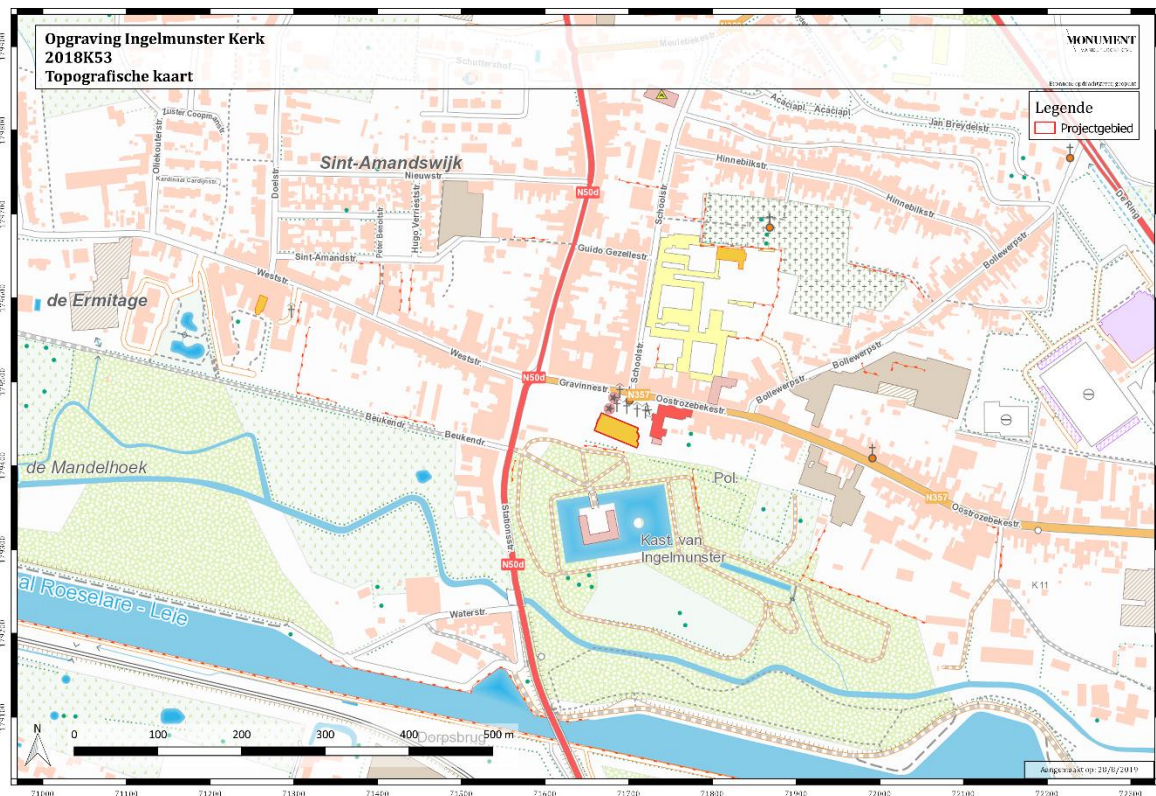
4.1. Landschappelijke situering

Ingelmunster bevindt zich in het zuidoosten van de provincie West-Vlaanderen, tussen de steden Kortrijk, Waregem, Tielt en Roeselare. De gemeente grenst in het noorden aan Meulebeke, in het oosten aan Oostrozebeke, in het zuiden aan Lendelede en Harelbeke, en in het westen aan Izegem. De dorpskern bevindt zich ten noorden van de Mandel, een bijrivier van de Leie die ontspringt in de omgeving van Westrozebeke en Passendale⁷.

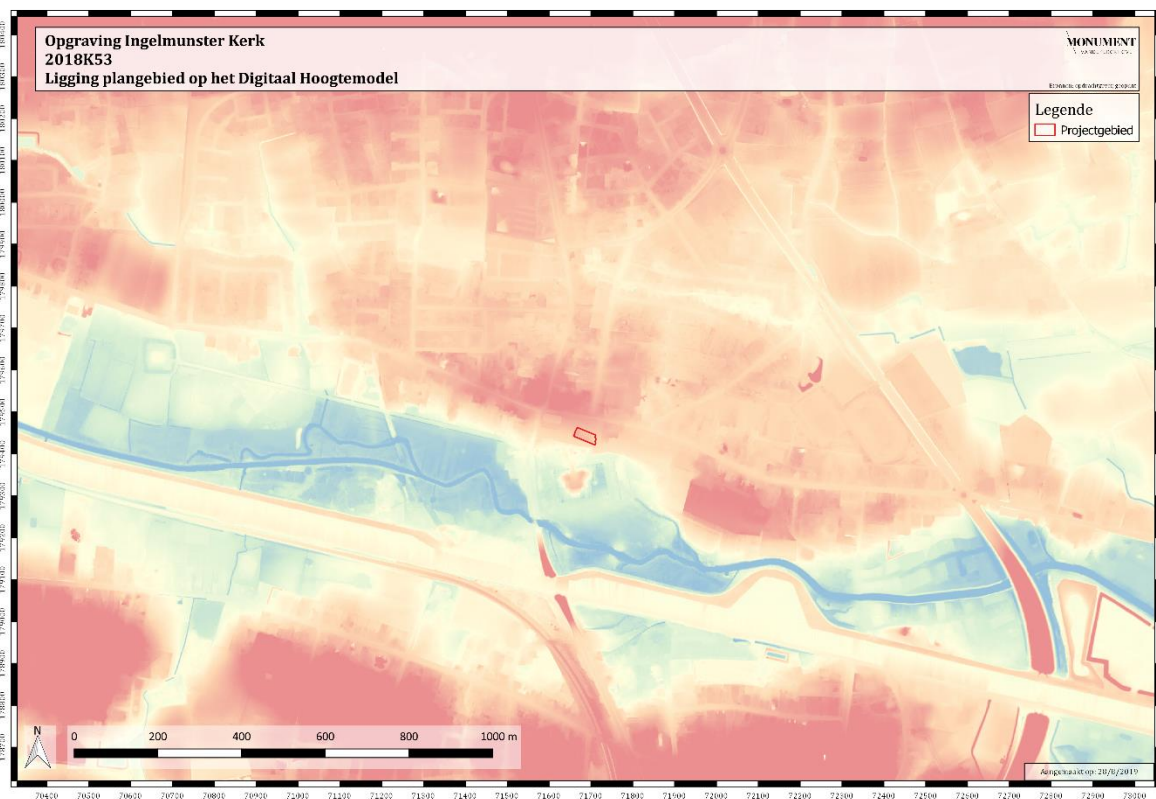
Het projectgebied, de kerk van Ingelmunster, bevindt zich in de dorpskern op het marktplein. Op Figuur 4 is de ligging van het projectgebied op topografische kaart te zien. De dorpel van deze kerk, die zich ten noorden van de Mandel bevindt, is gelegen op een hoogte van +17,64m TAW. Het hoogste punt van Ingelmunster is gesitueerd in het uiterste zuiden van de gemeente, het gehucht 'Hogen Doorn' (+38m TAW). Over het algemeen kan gesteld worden dat Ingelmunster een vrij vlak reliëf heeft met een gemiddelde hoogte van rond +20m TAW⁸. Op Figuur 5 is het plangebied te zien op het Digitaal Hoogtemodel.

⁷ <http://inventaris.vioe.be/dibe/geheel/21732>.

⁸ Archeologische opgraving Ingelmunster Zandberg (prov. West-Vlaanderen) basisrapport, p8.

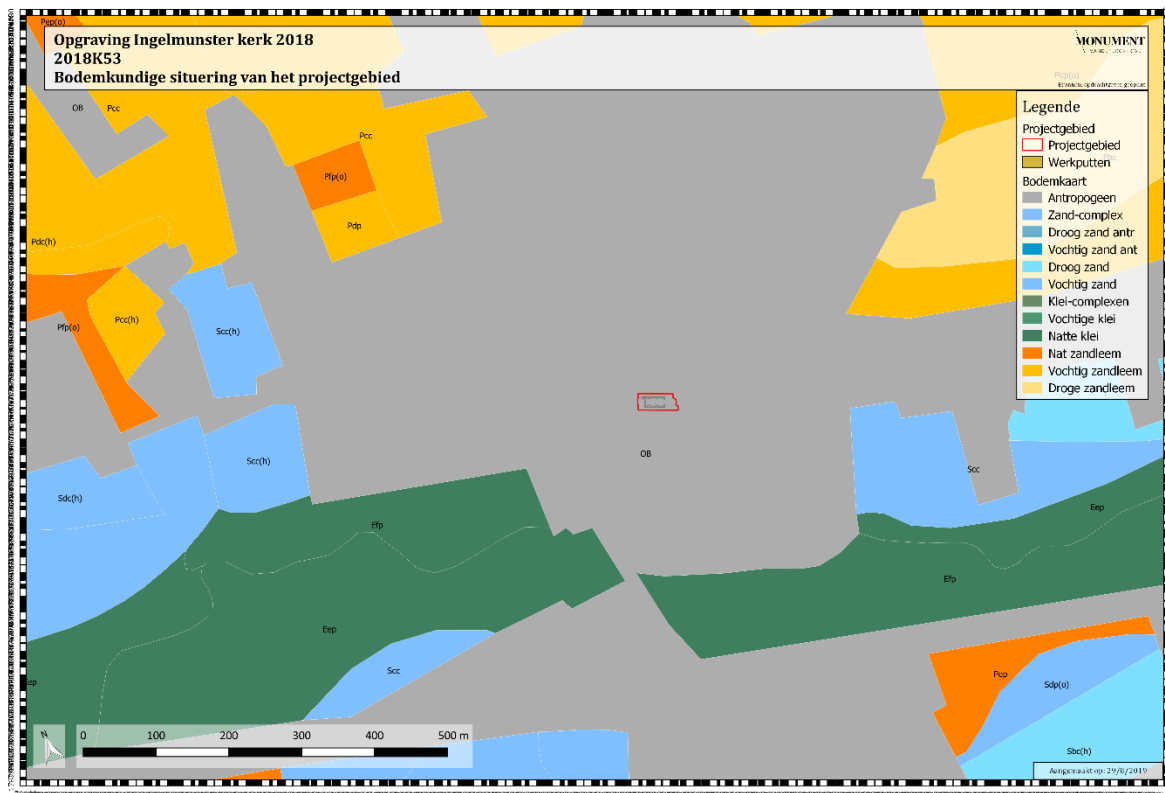
Figuur 4: De topografische kaart met de situering van het projectgebied.

Figuur 5: De ligging van het projectgebied op het Digitaal Hoogtemodel.

4.2. Bodemkundige situering

Fysisch-geografisch behoort Ingelmunster tot zandlemig Vlaanderen⁹. Op de bodemkaart (Figuur 6) is te zien dat het projectgebied gelegen is in bebouwde zone (OB), de omliggende bodems zijn aangeduid als droog zandleem, nat zandleem, vochtig zandleem, nat zand en droog zand. Langs de Mandel en het kanaal Roeselare- Leie zit een natte kleibodem zonder profiel (Efp).

Figuur 6: Bodemkundige situering van het projectgebied.

⁹ <http://inventaris.vioe.be/dibe/geheel/21732>.

5. HISTORISCHE EN ARCHEOLOGISCHE VOORKENNIS

5.1. Historisch kader

De eerste vermelding van Ingelmunster dateert van 1099, als "Ingelmoenstre", wat etymologisch verklaard werd als Engels klooster (*Anglomonasterium*) of klooster op de hoek (het Germaanse *angel*) van de heerlijkheid. De stelling dat 'Ingel' zou verwijzen naar een hoek of een hoekperceel is echter het meest aannemelijk. Vooral in combinatie met het feit dat 'munster' afgeleid zou zijn van 'moustier', een Romeanse term voor kerk. Ingelmunster zou dan betekenen 'kerk op de hoek of op een hoekperceel'¹⁰.

Missionarissen zouden in de eerste helft van de 7de eeuw dit gebied met oorspronkelijke naam "Hulsthout", gekerstend hebben, mogelijk op vraag van de H. Amandus, de latere patroonheilige van Ingelmunster.

Ingelmunster behoorde achtereenvolgens tot het bisdom Doornik (tot 1801), Gent (tot 1834) en Brugge. In 1165 werd het patronaatsrecht van de kerk door de bisschop van Doornik aan het kapittel van Harelbeke geschonken.¹¹

Robrecht de Fries, graaf van Vlaanderen in 1071-1093, bouwde een motte op de ruïnes van het klooster uit de 7de eeuw dat in 882 geplunderd en in brand gestoken werd door de Noormannen. Hij liet de motte op een strategische kruising van de Mandel en de (krijgs)weg Kortrijk-Brugge bouwen. Soms kwam het in die tijd voor dat er een stuk grond uit een heerlijkheid werd genomen om de kerk te plezieren of om het kerkhof te verruimen en een parochie te stichten. Zo'n heerlijkheid werd dan een dorpsheerlijkheid van die parochie en de heer ervan werd de dorpsheer¹². Zo kan het ook te Ingelmunster zijn gegaan. Jan van Rode (ca. 1266-1309) is de eerste heer van Ingelmunster die genoemd wordt. Vermoedelijk kreeg zijn voorvader het leenrecht op Ingelmunster. Jan werd de eerste heer die het kasteel bewoonde. Zo werd de 'motte' van Robrecht de Fries in de 13de eeuw dus een kasteel.¹³

Zo speelde Ingelmunster in 1297 een belangrijke rol in de strijd tussen de graaf van Vlaanderen en de Franse koning Philips de Schone, die beloofde de Brugse schepenen in het kasteel de relikwie van het H. Bloed te sparen. Het kasteel en de omringende heerlijkheden

¹⁰ Vanhaecke W. 2009.

¹¹ <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/dibe/geheel/21732>

¹² <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/51261>

¹³ Verscheure A. 2011

waren achtereenvolgens eigendom van de familie van Rodhes (13de eeuw); de huizen van Gistel (14de eeuw) en van Bourgondië (15de eeuw); vanaf 1583 van de Saksische familie de Plotho die in 1643 de baronstitel verwerft. In 1825 erfde de Franse graaf de Montblanc kasteel en gronden. In 1986 ging het kasteel over in handen van de plaatselijke brouwerij Van Honsebrouck.

Ca. 1452 werd het dorp platgebrand als opstandige Gentenaren het kasteel tevergeefs aanvallen. In de 16de en 17de eeuw heeft Ingelmunster sterk te lijden onder de politieke en religieus-politieke conflicten, die noch het dorp, noch het kasteel sparen. In 1580 bij de Slag van Ingelmunster, in de omgeving van de Weststraat, stonden de Spaanse troepen en die van Willem van Oranje tegenover elkaar. Tijdens de twee wereldoorlogen was Ingelmunster een belangrijk spoorwegknooppunt en bevoorradingscentrum voor de Duitse bezetter.¹⁴

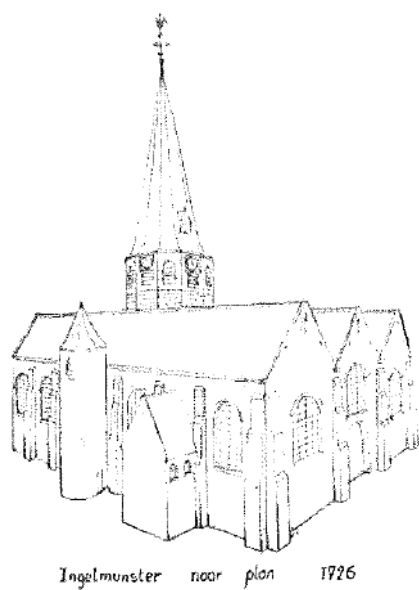
De kerk in de vorm zoals we ze vandaag kennen staat er sinds 1783. De oudste vermelde historische datum gaat terug tot 1583, het jaar waarin de kerk werd heropgebouwd na een brand tijdens de slag van Ingelmunster. Bij de heropbouw van de kerk in 1583 werd de toren in het midden van de kerk gebouwd. In 1739 werd deze kruisingstoren afgebroken en vooraan de kerk werd een nieuwe toren opgebouwd, dit tegen de kerk of losstaand. Reeds in 1726 werden al plannen opgesteld door Jan Verhuyck voor de bouw van een nieuwe toren, omdat de kruisingstoren gevaarlijk scheef begon te staan. De tekeningen van Jan Verhuyck zijn te zien op Figuur 7 en Figuur 8.¹⁵

In 1779 werd de kerk vergroot, hierbij werd de in 1739 gebouwde toren geïntegreerd als westtoren in de kerk. Of de toren tussen 1739 en 1779 geïntegreerd was in de kerk of niet, is niet geweten. De in 1739 gebouwde toren staat er nog steeds, deze datum staat dan ook op de toren af te lezen (Figuur 9). Tussen 1780 en 1783 werden het sobere schip en koor gerealiseerd. In 1876 werden de vloeren in portaal en schip nog herlegd. Na 1783 veranderde de kerk niet meer van vorm, enkel aan het interieur (glasramen, schilderen, preekstoel...) werden nog aanpassingen gedaan.¹⁶

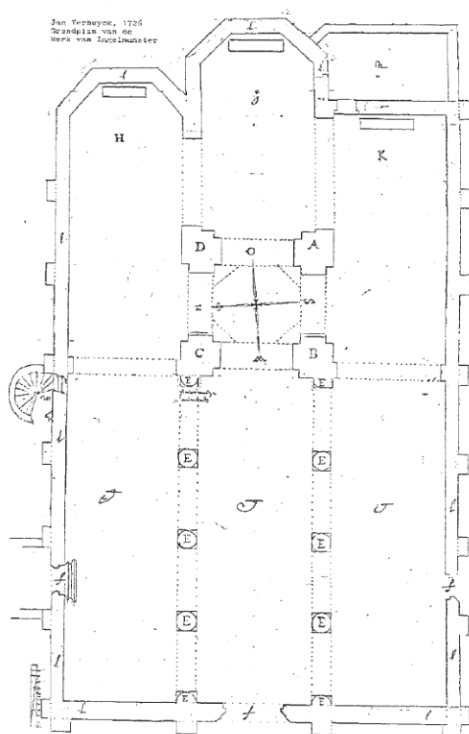
¹⁴ Verscheure A. 2008

¹⁵ Verscheure: Sint-Amandus parochie Ingelmunster, geschiedenis van de kerk

¹⁶ <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/51225>

Figuur 7: Tekening van de kerk met kruisingstoren door Jan Verhuyck 1726.

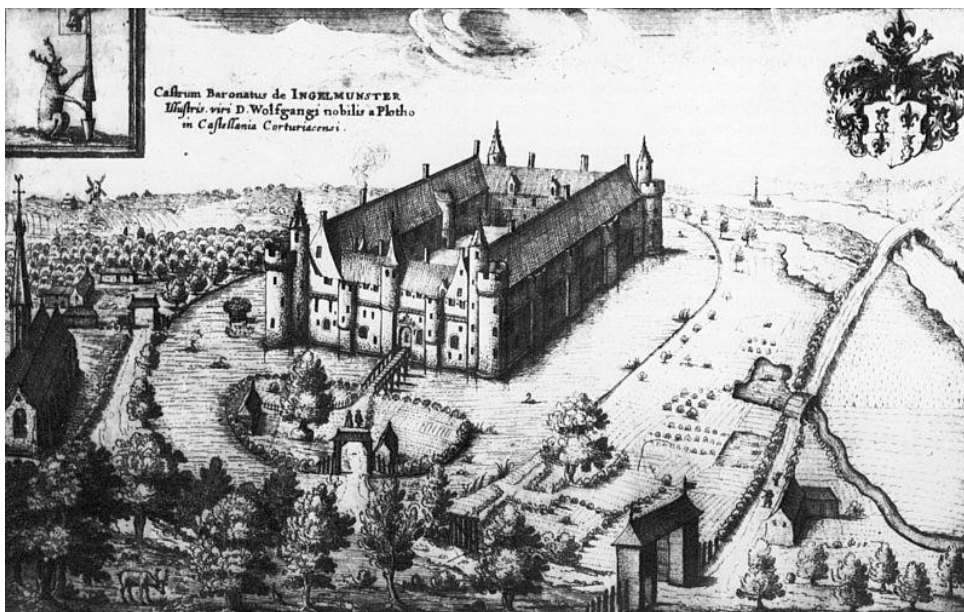
Figuur 8: Grondplan kerk met kruisingstoren door Jan Verhuyck 1726.¹⁷

¹⁷ Verscheure A.

Figuur 9: De huidige kerk van Ingelmunster met 1739 op de toren.

Wanneer gekeken wordt naar historische kaarten is op de kaart van Sanderus uit 1641 reeds de kerk te zien, met nog een kruisingstoren (Figuur 10). In het landboek opgemaakt door F. De Vos in 1739 is reeds de kerk te zien met de toren vooraan in de kerk (Figuur 11).

Figuur 10: Kaart van Sanderus 1641 met rechts het kasteeldomein en links de kerk met centraal de kruisingstoren.¹⁸

¹⁸ Genicot, L. 1975

Figuur 11: De kerk in het landboek opgemaakt door F. De Vos in 1739 met de toren al vooraan.¹⁹

5.2. Archeologisch kader

In de online databank van de centrale archeologische inventaris (CAI) zijn er meerdere archeologische locaties in Ingelmunster en omliggende gemeenten terug te vinden. Deze zijn binnen de groen omlijnde zones terug te vinden op Figuur 12. Archeologische locaties zijn een ruim begrip voor vindplaatsen van archeologisch materiaal, losse vondsten tijdens een archeologische prospectie, toevalsvondsten bij werkzaamheden, waarnemingen op cartografische bronnen en luchtfoto's, proefsleuvenonderzoek en opgravingen.

In de Nijverheidstraat ten oosten van de kerk vond in 2013 een archeologische vlakdekkende opgraving van ongeveer 0,5ha plaats na eerdere archeologische vooronderzoeken (CAI locatie 163368 op Figuur 12). De oudste vondsten waren vuurstenen artefacten en scherfjes aardewerk uit de steentijd. Het aardewerk kon verbonden aan de Klokbekecultuur uit het laat-neolithicum en een deel van de silexen leek te dateren uit het mesolithicum. Deze vondsten tonen aldus de aanwezigheid van steentijdvindplaatsen aan in Ingelmunster. De meeste

¹⁹Verscheure S., Mullebrouck E. 1985

sporen die verder werden aangetroffen in de Nijverheidsstraat dateren uit de late ijzertijd/vroeg-Romeinse periode (paalsporen en). Verder werd ook een laatmiddeleeuwse “landweer” ontdekt.²⁰

Ten noorden van het projectgebied (CAI locatie 211399 op Figuur 12) werd in 2012 proefsleuvenonderzoek uitgevoerd waarbij kolenbranderskuilen en een waterput uit de Romeinse periode werden aangetroffen. Uit de volle middeleeuwen werd een plattegrond van een gebouw uit de 12de eeuw blootgelegd.²¹

In 2009 werd een prospectie aan de hand van sleuven uitgevoerd rondom de kerk en kasteel (CAI locatie 150368 en 74779 op Figuur 12). De bedoeling was enerzijds om de bodemopbouw na te gaan, van de ongestoorde moederbodem tot aan het maaiveld. En anderzijds om de diepte van de funderingen van enkele structuren te achterhalen (de kasteelmuur, de kerkmuren en de kapel ten oosten van de kerk). De onderkant van de kasteelmuur werd aangesneden op +15,29m TAW of ca. 2,10m onder het maaiveld.

Verder werd een dik pakket vol menselijk botmateriaal ontdekt dat te maken heeft met het kerkhof dat tot eind 19de eeuw rondom de kerk lag. Er werd geen enkel skelet in anatomisch verband aangetroffen. De bodemopbouw in de sleuven kon geen gegevens aanreiken omtrent een mogelijk verband tussen de kerk en het kasteeldomein (opperhof-neerhofstructuur). Dit prospectieonderzoek rondom de kerk heeft aangetoond dat er zich tot op een niveau van - 0,75m onder het maaiveld geen archeologische sporen bevinden.²²

Vooraf het zuidelijk deel van Ingelmunster is gekend door onderzoek in het kader van een prospectiethesis door Marc Van Hooreweder. De focus van zijn prospectiethesis lag op de minst gekende en vroegste periodes in de geschiedenis van Ingelmunster, namelijk de steentijden tot en met de Romeinse periode. Uit zijn onderzoek kwam naar voren dat de mens mogelijk al vanaf het mesolithicum, maar zeker vanaf het midden-neolithicum reeds aanwezig was in Ingelmunster. De metaaltijden kwamen minder duidelijk naar voren in zijn onderzoek. Aan de hand van verschillende Romeinse vondstenconcentraties kon afgeleid worden dat er zich kleinere bewoningszones in het zuiden van de gemeente bevonden.²³

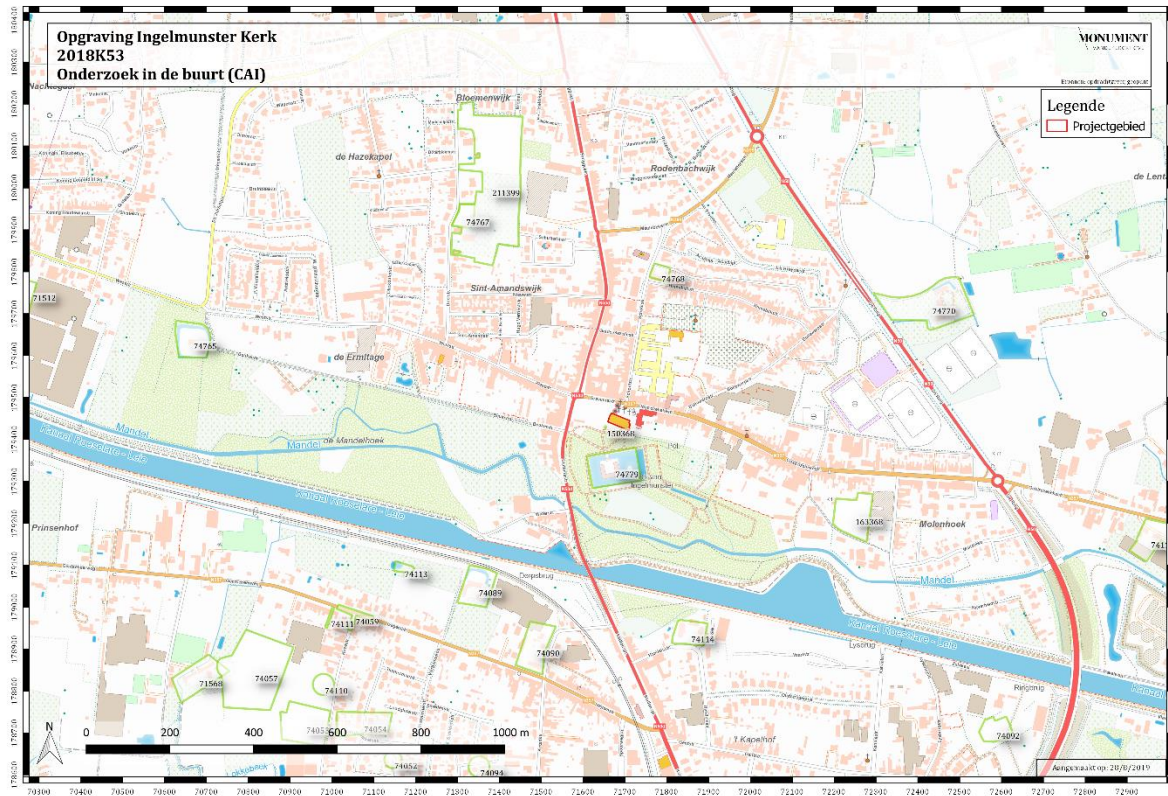
²⁰ <https://onderzoeksbalans.onroerenderfgoed.be/node/41937>

²¹ EGGERMONT N. & DERWEDUWEN N. 2012.

²² ACKE B. 2009.

²³ VAN HOOREWEDER M. 1986

In de kerk zelf (CAI locatie 150368) werd geen eerder archeologisch onderzoek uitgevoerd behalve het eerder vernoemde Teccon radaronderzoek waarbij de aanwezigheid van gotische kerkmuren werd aangetoond.

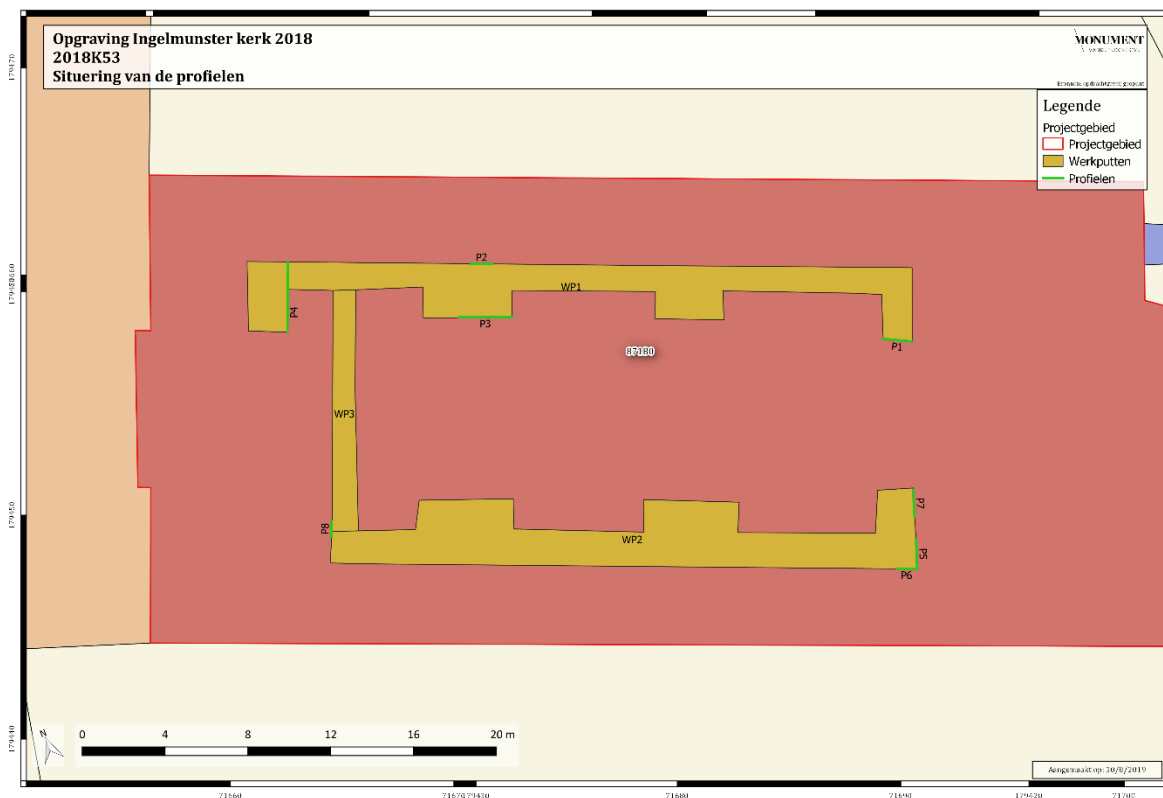

Figuur 12: Eerder onderzoek in de buurt van de site (groen omlijnende zones) (op basis van het CAI).

6. RESULTATEN

6.1. Stratigrafie

In totaal werden 8 profielen met verschillende oriëntaties geregistreerd. Bij deze registratie werden de wanden van WP1, WP2 en WP3 op verschillende plaatsen over een breedte van ca. 1m opgeschoond vanaf de huidige kerkvloer tot op de verstoringsdiepte. De profielen kregen elk een uniek nummer (bijvoorbeeld profiel 1) en werden aangeduid op het grondplan. Op Figuur 13 is de situering van de profielen te zien. De beschrijving van de verschillende lagen is terug te vinden in de sporeninventaris in de databank.

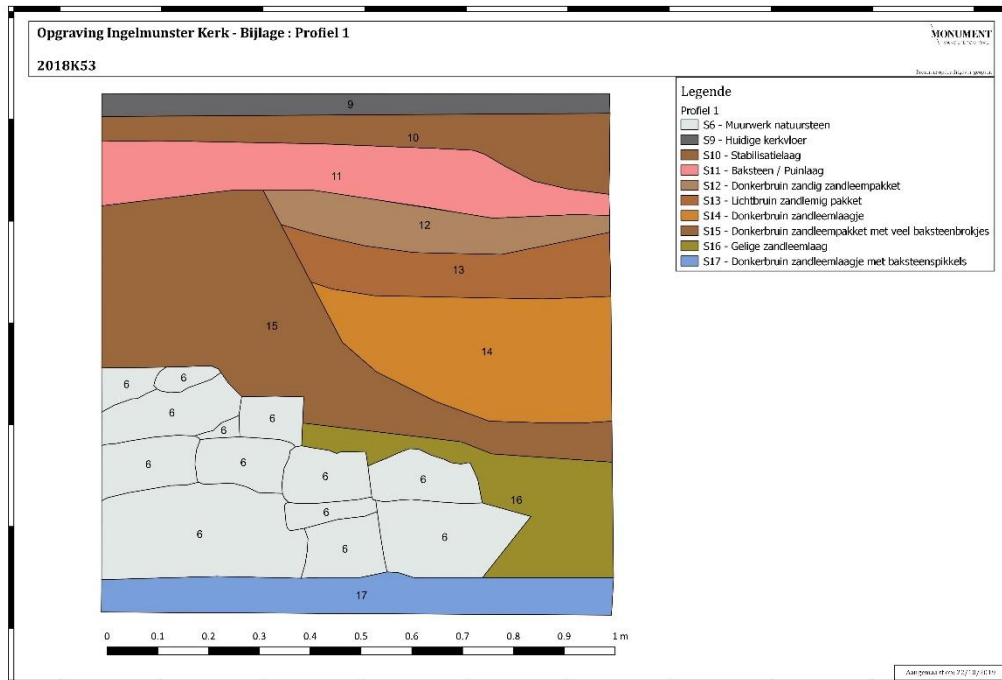
Figuur 13: Situering van de profielen.

De profielen werden gefotografeerd en getekend op schaal 1/20. Vooral de profielen in de diepere convectorputten zijn interessant omdat hier het beste zicht op de stratigrafische opbouw bekomen kan worden. In werkput 1 gaat het dan om profiel 1 waarin de vermoedelijk oudst aanwezige natuursteenmuur (S6) zichtbaar is en profiel 3, het enige profiel waar de gele zandige moederbodem zichtbaar is. In werkput 2 zijn profielen 5 en 7 het meest interessant. Enkel de profielen die het meest relevant zijn voor de uitwerking van het project zullen verder besproken worden. Wat de bodemopbouw betreft, bestaat elk profiel uit verschillende vermoedelijke vloerniveaus met daartussen zandige ophogingspakketten.

Op profiel 1 (helemaal in het oosten van WP1) is van bovenaan te beginnen de huidige kerkvloer te zien, gevolgd door een stabilisatielaagje. Hieronder volgt een puinige rode baksteengruislaag gevolgd door enkele zandige zandleemlaagjes. Helemaal onderaan zit een oost-west georiënteerde muur bestaande uit grijze, blauwgrijze en bruinige natuursteenblokken aangetroffen (spoor 6). Het gaat hier waarschijnlijk om een restant van de Romaanse voorloper van de gotische kerk, die wellicht te dateren valt in de 11de-12de eeuw. Het is het eerste tastbare bewijs van het bestaan van een romaanse kerk in Ingelmunster.

Figuur 14: Profiel P1 met Romaanse muur.

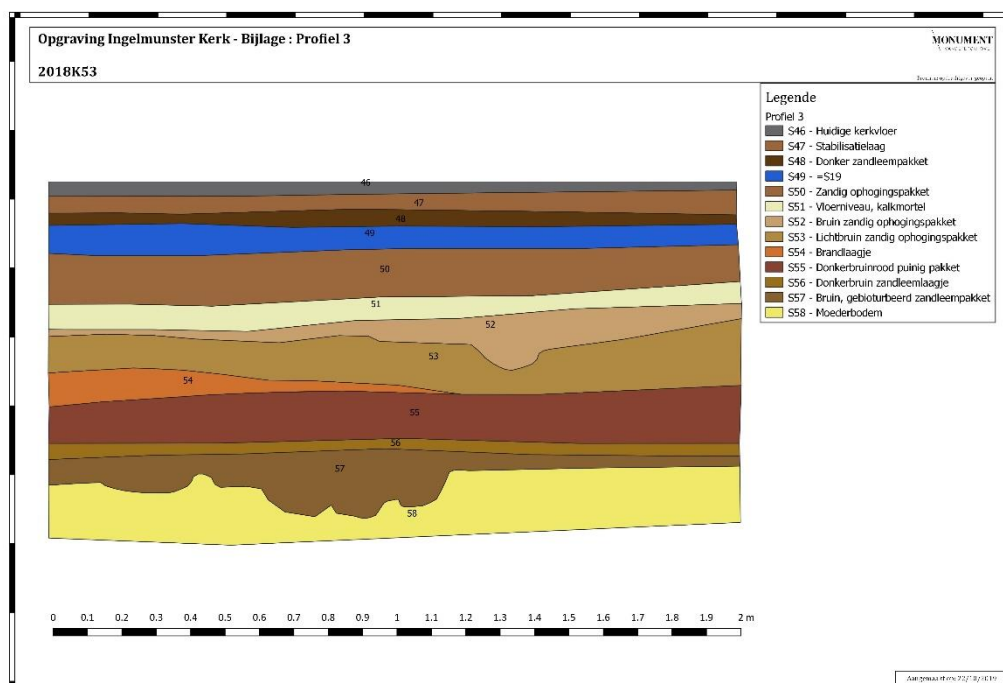
Figuur 15: Profieltekening P1.

Profiel 3 is oost-west georiënteerd en bevindt zich in een convectorput in WP1 tussen twee zuilen. Op zo'n 20cm diepte is een vloerniveau bestaande uit kalkmortel en baksteengruis te zien. Dit vloerniveau (spoor 19) is in elke werkput terug te vinden behalve in het meest oostelijke deel van werkputten 1 en 2. Mogelijk gaat het om een eerste vloer van de 18de eeuwse kerk, maar het kan eventueel ook gaan om het werkniveau bij de bouw ervan.

Naast twee vermoedelijke aanwezige gotische kerkvloerniveaus (te zien in profiel 5 en 7, later meer), is in profiel 3 een mogelijk derde en oudste gotische vloerniveau te zien. Namelijk boven een bruin los ophogingspakket werd een duidelijke lemen vloer aangelegd. Onderaan is een oranjezwarte brandplek te zien. De brandplek kan mogelijk iets te maken gehad hebben met de toenmalige verlichting en/of verwarming van de kerk. Helemaal onderaan profiel 3 is de gele zandige moederbodem zichtbaar. Daardoor heeft men op deze plaats binnen de kerk een compleet zicht op de stratigrafie. Opvallend is dat er, behalve redelijk wat los menselijk bot in het bovenste ophogingspakket, hier helemaal geen aanwijzingen van menselijke begravingen vastgesteld werden.

Figuur 16: Profiel P3.

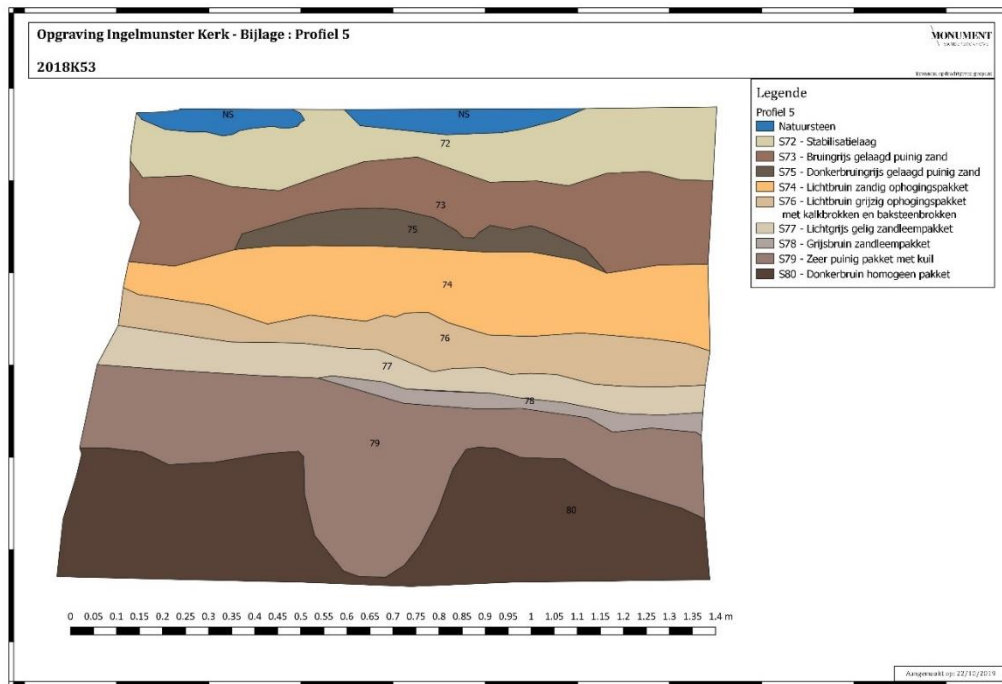

Figuur 17: Profieltekening P3.

Profiel 5 is het oostelijk profiel in WP2 met bovenaan, onder de huidige kerkvloer, vloeren 81 (natuursteen tegels) en 82 (baksteen). Sporen 81 en 82 behoorden waarschijnlijk tot eenzelfde gothisch vloerniveau of tot een verhoogd vroeger koor op zo'n 20cm diepte. Onder deze sporen is ook hier de opeenvolging van zandige zandleemlaagjes te zien.

Figuur 18: Profiel P5

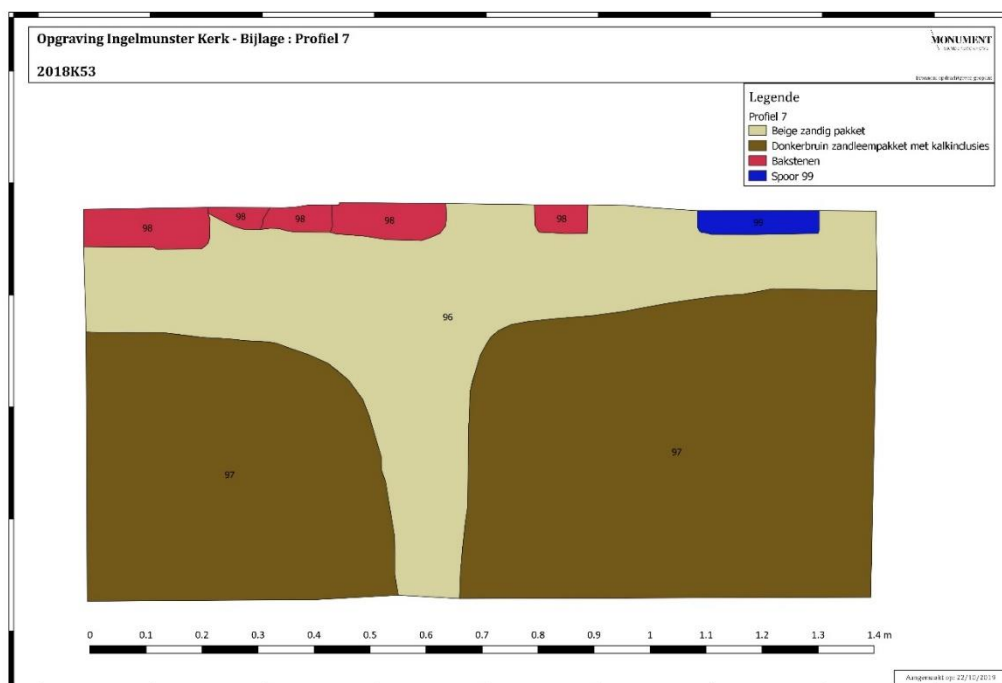

Figuur 19: Profieltekening P5.

Profiel 7 bevindt zich ook in het oosten van WP2, ten noorden van profiel 5 (het verlengde ervan). In dit profiel zijn onder het huidige kerkvloerniveau vloeren 98 (baksteen) en 99 (kalksteen) aangetroffen. Dit vloerniveau bevindt zich dieper dan sporen 81 en 82, het gaat hier dus vermoedelijk om een ouder gotisch vloerniveau. Verder is in dit profiel een opvallend verticaal spoor te zien dat éénzelfde zandig pakket doorsnijdt.

Figuur 20: Profiel P7.

Figuur 21: Profieltekening P7.

6.2. Beschrijving sporen

6.2.1. Algemeen

Op Figuur 22 en Figuur 23 zijn alle sporen en bijhorende hoogtes te zien verdeeld in twee vlakken. De TAW-waardes werden handmatig met een hoogtemeter ingemeten. Dit via een vast geodetisch meetpunt gelegen op +18.13m TAW hoogte aan de voorgevel van de kapel naast de kerk.²⁴ Op die manier werden twee vaste meetpunten op het maaiveld, daarzijnde de huidige kerkvloer, vastgelegd, +17.68m TAW en +17.72m TAW.

Op basis van deze vaste punten werden de hoogtes van de verschillende sporen berekend, terug te vinden op de plannen.

Figuur 22: Sporen en hoogtes vlak 1

²⁴ <http://www.ngi.be/NL/NL2-1-1-5.shtm>

Figuur 23: Sporen en hoogtes vlak 2

6.2.2. Romaanse bouwfase ? (11de – 12de eeuw)

In de convectorput in het oosten van werkput 1 werd een oost-west georiënteerde muur aangetroffen, bestaande uit een combinatie van grijze Doornikse kalksteen en bruine lokale ijzerzandsteen (spoor 6 op Figuur 22) (foto Figuur 24). Het gaat hier vermoedelijk om een restant van de romaanse voorloper van de gotische kerk, die mogelijk te dateren valt in de 11de-12de eeuw. Het is het eerste tastbare bewijs van het bestaan van een romaanse kerk te Ingelmunster. Aangezien de oudste vermelde historische datum 1583 is, het jaar waarin de kerk herbouwd werd, moet er sowieso al een kerk gestaan hebben voor die datum. Daarnaast is het waarschijnlijk dat er zeker vanaf de 11de eeuw al een romaanse kerk nabij de burcht gestaan zal hebben, mogelijk ging het om een eigenkerk van de toenmalige heren.

Met het oog op nauwere datering werd geen aardewerk aangetroffen dat zich in verband met deze muur bevond. Tevens werd jammer genoeg geen bruikbaar houtskool in de mortel gevonden dat eventueel in aanmerking zou komen voor een C-14 datering. Een natuursteenstaal van deze muur werd echter wel voor verdere analyse verstuurd naar Inspect. Uit deze analyse blijkt het te gaan om kwartsareniet vermoedelijk uit de Landen Groep (boven-Paleoceen). Dit gesteentetype wordt typisch gevonden in de Landen Groep die voorkomt van in Noord-Frankrijk en Henegouwen tot in Haspengouw. De voornaamste kenmerken voor determinatie is de zuiverheid en korrelgrootte van de goed gesorteerde kwartsfractie met een syntaxiale overgroei van het kwarts cement (dat hier evenwel niet sterk uitgesproken is) wat voor een kwartsietische textuur zorgt.

De steen bevat glauconiet en is aldus toe te wijzen aan de mariene afzettingen van de Hannut Fm, meer bepaald het Lid van Grandglise. De vermoedelijke herkomstregio's zijn de regio van Blaton, Stambruges tot Raismes (Valenciennes, FR). Naamvarianten zijn o.m. Grandglise zandsteen en zandsteen van Blaton²⁵.

²⁵ De Kock T., De Boever W. 2019.

Figuur 24: Romaanse muur, waarschijnlijk de oudst aangetroffen muur.

Figuur 25: De vermoedelijk Romaanse kerkfase.

6.2.3. Gotische fase (13de – 17de eeuw)

In totaal werden 20 muren, 17 vloeren en 17 kuilen blootgelegd, hieronder zullen de relevantste beschreven worden.

6.2.3.1. Muren

In het westen van WP1 zat een noord-zuid georiënteerde muur (spoor 59 op Figuur 23) die bestond uit een mengeling van brokken baksteen (de bovenste 30cm) en natuursteen (Figuur 26). Deze muur kent een eerder rommelige opbouw. Bij het verder afgraven werd gezien dat muur 59 aan zijn westelijke zijde bestond uit natuursteen (foto Figuur 27, op Figuur 23 spoornummer 64). Aanvankelijk werd gedacht dat het om twee aparte structuren ging die tegen elkaar aan gebouwd waren, maar meer waarschijnlijk is dat het gaat om één muur bestaande uit verschillende soorten steen. Naar datering toe werd geen aardewerk of houtskool in verband met de muur aangetroffen. Wel een ongeglazuurde mozaïektegels die zich in de insteek van muur 64 bevond. Tegels zijn moeilijker precies dateren maar wat wel geweten is dat de techniek om, naar voorbeeld van de Romeinse mozaïekvloeren, zulke tegels te produceren ontstond in Frankrijk tijdens de 12de eeuw. Tijdens de 14de eeuw kwam een einde aan de productie van dit soort tegels.²⁶ Wat niet wil zeggen dat ze niet meer in gebruik waren. De vondst van deze tegel kan er wel op wijzen dat er ooit (ten vroegste vanaf de 12^e eeuw) zo een vloer ergens in de kerk geweest kan zijn. Er werd een staal van muur 64 opgestuurd voor verdere analyse en hierbij werd vastgesteld dat het gaat om veldsteen. Deze steen wordt gevonden in de Cenozoïsche (Tertiair) formaties van Vlaanderen en de kustzone. De steenhorizonten kunnen voorkomen in meerdere formaties (Fm Tielt, Fm Gentbrugge)²⁷. Vermoedelijk gaat het hier eerder om de westelijke buitenmuur van de noordbeuk van de herbouwde gotische kerk in 1583.

²⁶ Dutoo D.M.B. 1998

²⁷ De Kock T., De Boever W. 2019.

Figuur 26: Spoor 59, de muur die bestaat uit een bovenste laag baksteen en een onderste laag natuursteen.

Figuur 27: De westelijke kant van muur 59, met de natuursteenblokken.

In het oosten van WP1 werd een baksteenvloer gevonden (spoor 1) bestaande uit bakstenen van 21x10x5cm, die samen met spoor 2 een baksteen massief vormt (voor de situering zie Figuur 22 en voor de foto Figuur 28). Dit massief is mogelijk de fundering van een altaar. In

de kerk van voor 1780 waren namelijk vijf altaren aanwezig. Naast het hoofdaltaar in het koor waren er ook nog de zijaltaren voor Sint-Sebastiaan en o.l.Vrouw en twee altaren bij de pilaren (welke is niet duidelijk) voor Sint Barbara en Sint Anna.²⁸ Bij het vrijleggen van het baksteen massief werd er bovenop een munt gevonden (inr 28, een munt met een wapenschild op (Figuur 46). Vermoedelijk gaat het om een stuiver/patard uit de Oostenrijkse Nederlanden²⁹.

Figuur 28: Baksteenmassief gevormd door baksteenvloer (S1) en baksteenmuur (S2). Ernaast zijn de natuursteentegels van spoor 3 te zien.

²⁸ Verscheure A.

²⁹ Determinatie door Koen Goeminne

6.2.3.2. Vloerniveaus

In het oosten van WP1 werden twee natuursteentegels (spoor 3) ontdekt die mogelijk een verhoogd gotisch niveau (zoals een trede naar het koor) vormden. In het oosten in WP2 werden op dezelfde hoogte enkele gelijkaardige natuursteentegels (26x26cm) gevonden (spoor 81). Tussen de natuursteentegels van spoor 81 bevonden zich enkele bakstenen (spoor 82), te zien op Figuur 29. Aangezien het in beide vakken om hetzelfde type tegels gaat en dat ze zich op dezelfde hoogte bevinden, behoorden ze waarschijnlijk tot dezelfde bouwphase.

Iets dieper dan sporen 81 en 82 werd nog een vloerniveau aangetroffen bestaande uit een kalksteen (spoor 99) en enkele bakstenen (spoor 98). In WP2 en 3 zaten enkele natuursteentegels (spoor 114 en 117) op gelijke hoogte met de grafsteen (spoor 115). Samen vormen deze vermoedelijk nog een gotisch vloerniveau. Dit niveau kan in de 15^e eeuw gedateerd worden op basis van de datering van de grafsteen, gesteld dat deze zich nog in situ bevindt. Aangezien dit niet het geval is, gaat het hier wellicht om een eerder vloerniveau uit 1583.

Op 54cm onder het huidige vloer niveau van de kerk werd in WP1 vloer 35 (Figuur 30) bestaand uit twee blauwe-grijze natuurstenen van 88x35cm aangetroffen. Het oorspronkelijke gebruik hiervan is onduidelijk. Een oude dorpel of zij-ingang? Werden de tegels herbruikt bij een herstelling van de kerkvloer?

Figuur 29: vloeren 81 en 82

Figuur 30: Vloer 35, twee grote natuursteen blokken

6.2.3.3. Restanten van begravingen

6.2.3.3.1. 15de eeuwse grafsteen

In werkput 2 werd een grafsteen aangetroffen met daarop een gegraveerde tekening van een vrouw met eromheen een nog vrij goed te lezen tekstband. Voor de situering van de grafsteen zie Figuur 31. Voor identificatie werd beroep gedaan op grafsteenspecialist Ronald Van Belle. Hij vermoedt dat de afgebeelde vrouw een weduwe uit de 15de eeuw betreft. Een gelijkaardige grafsteen werd ontdekt bij opgravingen in de Sint-Clemenskerk in Klemskerke in 2010-2011. Ook hier was de afbeelding van een gesluierde weduwe te zien³⁰.

De steen zelf is een Doornikse kalksteen van 79 op 62cm en zo'n 12cm dik. De sterfdatum die af te lezen is op de steen was ongetwijfeld 1481 (M CCCC LXXXI). Ook de klederdracht waaronder de bef van de afgebeelde vrouw wijzen op de jaren 1480. Deze kledij werd tot begin 1900 behouden door kloosterzusters. De tekening wijkt qua concept af van de anders vrij stereotypische modellen in die tijd. Het is vrij origineel van concept waarbij de kijker wordt aangesproken. De tekening is zeer vloeiend met een dynamisch plooienspel en de zerk is uiterst verzorgd van graving en afwerking.

De volgende tekst is te lezen op de grafsteen (waarbij de schuin geplaatste delen de bewaarde letters zijn en de rest een reconstructie): *'hier leghet begrave(n) liisbete/ va(n) der bie... [van der Biest ?] heyndrics de filiers wedewe/..../ ...[die overleet in tjaer MVC]LXXXI de(n) Xsten dach in lauwe'* (=januari);

Op de banderol staat te lezen: *'jeghe(n)s de doot en helpt ghee(n) scilt leeft alzou*'

Aan de hand van de namen die bewaard bleven kan misschien nog iets gevonden worden over deze families, die waarschijnlijk tot een rijkere klasse behoorden.³¹

Gezien de steen niet volledig meer is en er bij het lichten van de steen niks meer onder zat wat betreft een eventuele grafkelder of botmateriaal, is de kans echter groot dat de steen zich niet meer in situ bevond. Hij was wel geïntegreerd in een vloerniveau, aangezien zich tegen de grafsteen op gelijke hoogte enkele natuursteen tegels bevonden (spoor 114). Bij het lichten van de steen is deze jammer genoeg in enkele fragmenten gebroken.

Wellicht bevond de steen zich niet meer op zijn oorspronkelijke plaats, maar werd deze na de brand van de kerk in 1583, verplaatst en geïntegreerd in de toenmalige nieuw aangelegde

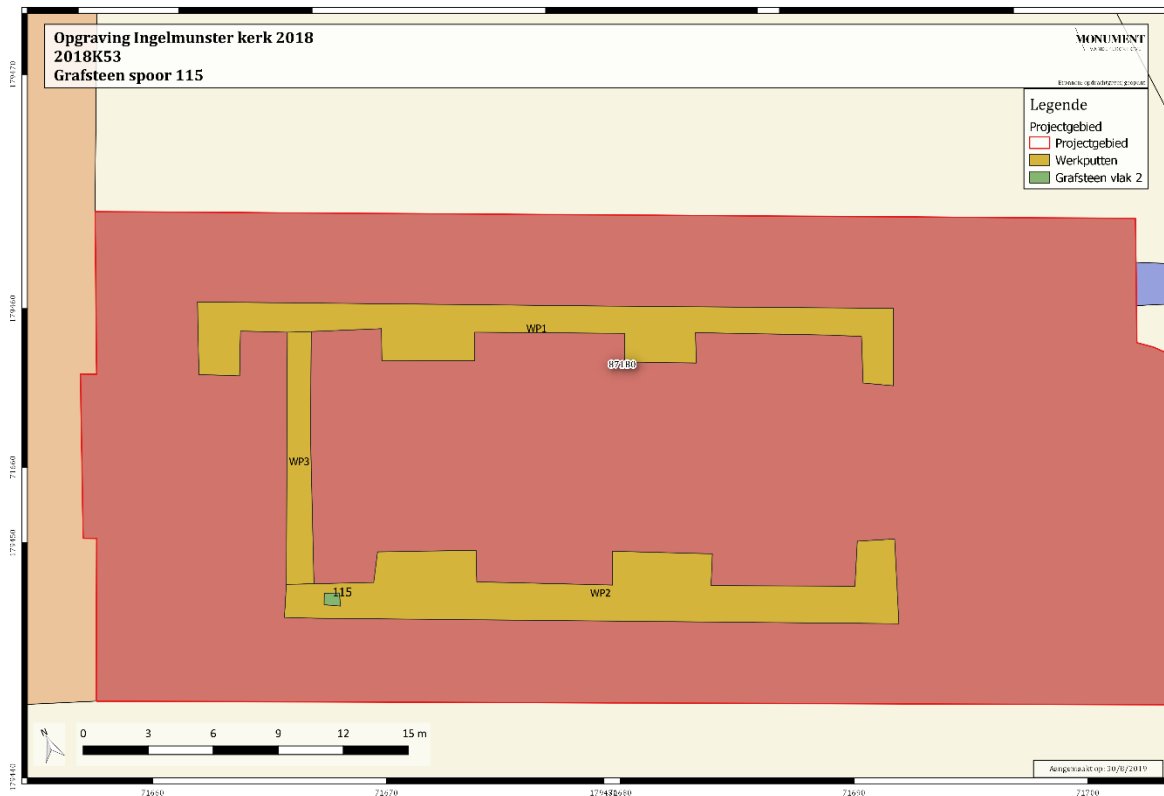
³⁰ Bot B., Heyvaert B. 2011.

³¹ Met dank aan Ronald van Belle voor de analyse.

vloer van het schip. Bij het zorgvuldig lichten ervan (met behulp van een medewerker van Altritempi) werden trouwens ook geen aanwijzingen voor een onderliggende grafkelder of graf opgemerkt. Ondanks de nodige voorzichtigheid, kon bij het lichten toch niet vermeden worden dat de steen in enkele fragmenten brak.

Figuur 31: Grafsteen (S115)

Figuur 32: Situering van de grafsteen (S115)

6.2.3.3.2. 16de-17de eeuwse grafkelder (spoor 5)

In WP1 (voor de precieze situering zie Figuur 34) werd op 60cm diepte een deels intacte grafkelder in baksteen (21 x 5 x 4,5cm)(Figuur 33). Het gaat om een gewelfde structuur van 2,7m lang en 80cm breed. In de grafkelder werd bij een lokale verdieping in het westen ervan geen botmateriaal aangetroffen. Hij was uitsluitend opgevuld met zandige puinige grond. Er werd slechts één steengoed wandfragment aangetroffen bij het vrijleggen van de grafkelder, dit fragment kan in de 17e – 18e eeuw geplaatst worden.

De grafkelder moet zich gezien zijn situering binnen de oude kerk uit 1583 hebben bevonden. Qua structuur en baksteenformaat lijkt een datering in de 16de-17de eeuw te passen. Ook stratigrafisch zit hij op het vloerniveau van vermoedelijk 1583, namelijk hetzelfde als de verplaatste grafsteen van de weduwe.

De bovenkant van de grafkelder bevond zich net diep genoeg zodat hij onverstoord in situ bewaard kon blijven.

Iets wat merkwaardig genoeg werden behalve de intacte grafkelder en de gotische grafsteen, verder geen intacte begravingen in de onderzochte zones binnen de huidige kerk tegen gekomen. Mogelijk werd er niet zo intensief in de gotische kerk begraven en was dit enkel voor de echt belangrijke personen voorbehouden. Ook het kerkhof van de vermoedelijke romaanse kerk werd niet aangesneden of bevond zich nog iets dieper. Ook tijdens het archeologische vooronderzoek net buiten de kerk in 2009 werden geen sporen van nog intacte begravingen gevonden. Het lijkt erop dat de begravingen in en rond de kerk van Ingelmunster zich vooralsnog goed verborgen houden voor de archeologen.

Figuur 33: grafkelder in WP1 (spoor 5)

Figuur 34: Ligging van de grafkelder (S5)

6.2.4. 18de eeuw

6.2.4.1. Muren

Helemaal in het zuiden van WP1 werd een getrapte baksteen fundering van de huidige toren met bakstenen van 22x10x4,5 cm (spoor 63 op Figuur 23 en foto op Figuur 35) blootgelegd.

Figuur 35: Getrapte baksteenfundering van de toren.

In WP3 zat over de hele lengte een grote bakstenen structuur waarbij de bakstenen afmetingen hadden van 22x10x5cm (spoor 120 op Figuur 23) (foto Figuur 36). De structuur bestaat in de noordelijke en zuidelijke kant van de sleuf uit een hoger opgebouwd deel aan de zijde van de ingang van de kerk. In de huidige tegelvloer is een uitsparing te zien in de tegels waar dit hoger deel zat. Dit hogere deel zakt trapsgewijs en ging over in een vlakke baksteen fundering die daarna terug trapsgewijs omhoog gebouwd was tot een hoger baksteen massief aan de overzijde van de ingang. De structuren van de noordelijke en zuidelijke kant dan de sleuf vormen elkaars spiegelbeeld. Aan de zuidelijke zijde werden drie liggende bakstenen aangetroffen van een iets groter formaat dan de andere bakstenen, precies onderdeel van een vloerniveau.

Wat de oorspronkelijke functie was van deze structuur is niet zeker. Vermoedelijk dat het eerder gaat om een structuur die gebouwd is in 1739, een soort verbinding tussen de nieuwe toren en de oude oorspronkelijke kerk uit 1583. Het baksteenformaat komt ook eerder overeen

met dat van de fundering van huidige toren uit 1739. Het 17^e-18^e eeuwse aardewerk dat hierbij gevonden werd, wijst ook eerder op een datering in de 18de eeuw en niet ouder.

Figuur 36: Baksteen massief in WP3 (spoor 120)

6.2.4.2. Vloerniveaus

Een eerste mogelijke vloerniveau bevond zich op zo'n 20cm diepte en bestond uit een combinatie van kalkmortel en baksteengruis (figuur 6). Dit vloerniveau was in elke werkput terug te vinden behalve in het meest oostelijke deel van werkputten 1 en 2. Mogelijk gaat het om een eerste vloer van de 18de eeuwse kerk, maar het kan eventueel ook gaan om het werkniveau bij de bouw ervan.

6.3. Beschrijving vondsten

6.3.1. *Bouwmateriaal natuursteen*

Er werden 8 natuursteenstalen en bijhorende mortelstalen genomen. Dit werd gedaan om een zo volledig mogelijk archeologisch ensemble samen te stellen, ook met het oog op eventueel later onderzoek. Binnen het budget was er ruimte om 2 natuursteenstalen te laten analyseren door Inspect (zie eerder), dit uit sporen 64 en 6. Dit omdat het hier vermoedelijk om de oudste aangetroffen muren gaat.

6.3.2. *Bouwmateriaal baksteen*

In totaal werden 14 baksteenstalen genomen, afkomstig uit alle aangetroffen baksteen vloeren en muren. Van al deze muren werd tevens een mortelstaal genomen. Binnen het budget was geen ruimte voor verdere natuurwetenschappelijke analyse van deze stalen. De stalen vormen een zo volledig mogelijk archeologisch ensemble met het oog op eventueel later onderzoek.

6.3.3. *Bouwmateriaal tegels*

In de categorie bouwmateriaal tegels werden 8 vondsten ingezameld (inv. nrs. 32, 47, 59, 60, 61, 62, 63, 64), het gaat hier om 6 geglazuurde tegeltjes, een baksteen- en een natuursteenfragment (andere bakstenen en natuurstenen zijn geïnventariseerd onder de stalen). Aan de hand van het type tegels, de aanwezigheid en plaats van de mortel op de tegel en het niveau waarin ze aangetroffen werden, kan veel afgeleid worden van later belang in deze analyse. Bij de tegels gaat het vooral om geel geglazuurde ritstegels (voorbeeld Figuur 38) met een witte sliblaag. Deze tegels konden niet meer gelinkt worden aan een specifiek vloerniveau, allemaal losse vondsten. Wel hangt aan al deze fragmenten mortel wat er op wijst dat ze ooit gebruikt zijn. Het zijn allemaal vierkante ritstegels van ongeveer 5 op 5 cm, behalve één fragment te zien op Figuur 37. Figuur 37 is een niet geritste tegel te zien die verdeeld kan worden in kleinere driekhoekige fragmenten. Deze is echter niet geritst gebruikt, waarschijnlijk ergens als herstelling aangezien er ook mortel aan de bovenzijde hangt en hij dus niet geritst gebruikt is.

Ritstegels zijn tegels waarbij men met een mes een grote kleivorm in kleinere stukken verdeelde door inkervingen te maken. Deze insnijdingen worden ritslijnen genoemd. De

bedoeling van deze ritslijnen was de tegel na het bakken in verschillende maten en vormen te kunnen breken. Op die manier kon men vierkante, rechthoekige en driehoekige tegels verkrijgen in verschillende maten. Voor de tegels de oven ingingen kregen ze vaak nog een laag loodglazuur die verschillende kleuren kon aannemen³².

Het baksteenfragment bestaat uit een mengeling van slechte kwaliteit klei en er zijn fouten gebeurd bij het bakproces ervan, te zien aan het feit dat er een aanslag aanwezig is (Figuur 39).

Figuur 37: Geglazuurde ritstegel (inv. nr. 64)

³² van Rooyen C. 2008 pp. 64-77.

Figuur 38: Geel geglazuurde ritstegel met witte sliplaag.

Figuur 39: Baksteenfragment van slechte kwaliteit.

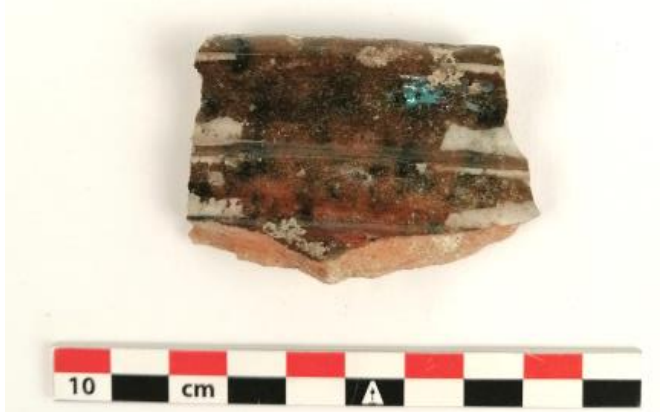
6.3.3. Aardewerk

In totaal werden 17 fragmenten aardewerk ingezameld (inv. nrs. 43, 44, 45, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57 en 58). Dit aardewerk werd ingedeeld in de technische groepen rood (Figuur 40), steengoed (Figuur 41), majolica (Figuur 42), en kleipijpjes. Aan de hand van enkele randfragmenten konden bij het rode aardewerk vooral (pap)kommen gedetermineerd worden. Bij het steengoed kon slechts één randfragment toegewezen worden aan een kan- of kruik.

Van de majolica zijn enkel wandfragmenten aanwezig. Bij de kleiijpjes gaat het om twee stelen waarvan op een van beide de tekst 'mariol onnaing' staat te lezen (Figuur 43). Bij het derde fragment gaat het om de kop die versierd is met zwaantjes (Figuur 44).

In Onnaing in Noord-Frankrijk was een pijpenfabriek gesticht door Pierre-Joseph Scouflaire in 1825³³, het kleiijpje is dus waarschijnlijk daar geproduceerd.

Naar verdere analyse toe zijn de stukken die gelinkt kunnen worden aan een spoor interessant alsook de randfragmenten.

Figuur 40: Rood geglaazuurd randfragment waarschijnlijk van een kom

Figuur 41: Steengoed, randfragment kan of kruik.

³³ <http://vobow.be/Data/WAK/PDF's/WAK%20nr%2075.pdf>

Figuur 42: wandfragmenten majolica.

Figuur 43: kleipijpje met de inscriptie 'mariol onnaing'

Figuur 44: pijpenkop versierd met zwaantjes

6.3.4. Dierlijk bot

Wat dierlijk bot betreft werd slechts één tand gevonden in spoor 6.

6.3.5. Metaal

In de categorie metaal werden 5 objecten gevonden: een pin, een beitel (Figuur 45), twee ondefinieerbare stukken metaal en een munt (figuur 43, de patard/stuiver).

Figuur 45: Beitel

Figuur 46: Munt gevonden bovenop het baksteen massief in WP1 (het vermoedelijke altaar)

Alle vondsten werden handmatig ingezameld. Het was hierbij niet mogelijk om alle vondsten te koppelen aan een spoor of laag.

7. INTERPRETATIE EN DATERING

Uit de resultaten van de archeologische opgraving konden enkele interessante vondsten gedaan worden die teruggaan tot 3 fases.

Ter hoogte van WP1 werden de resten van de vermoedelijke romaanse voorloper van de gotische kerk aangetroffen, die vermoedelijk te dateren valt in de 11de-12de eeuw. Deze muur had dezelfde oriëntatie als de huidige kerkmuur en was opgebouwd uit grijze, blauwgrijze en bruinige natuursteenblokken. Dit bewijst het vermoeden van het reeds bestaan van een kleine eigenkerk bij de motte van Robrecht de Fries en bij de burcht van de latere heren van Ingelmunster.

Een eerste vermoedelijke vloer die gelinkt kon worden met de vroegere kerk werd gevormd door vierkante lichtgrijze en donkerblauwgrijze tegels die waarschijnlijk deel waren van een verhoogd koor. Deze koorvloer komt vermoedelijk overeen met het vloerniveau dat zich op -60cm onder de huidige vloer in het schip onder een ophogingspakket bevond. Daarin bevonden zich ook de 15de eeuwse mooi versierde grafsteen en ook de bovenkant van een vermoedelijke 16de-17de eeuwse grafkelder. Voorlopig wordt dit vloerniveau in overeenstemming gebracht met het vloerniveau dat bij de herbouw van de kerk in 1583 aangelegd werd.

Onder dit mogelijk 16de eeuwse vloerniveau werden in de profielen nog enkele horizontale lemen vloerniveaus opgemerkt. Wellicht gaat het om vloerniveaus die te maken hebben met een kerkgebouw van vóór 1583. Lemen vloerniveaus komen wel vaker voor in de late middeleeuwen, zowel in burgerlijke-als in kerkgebouwen. In sommige gevallen werden ze als nivelleringslaag als fundering voor een bovenliggende tegel-of kalkmortelvloer aangelegd. Hier in Ingelmunster lijkt gezien de brandverkleuring de onderste leemlaag als vloer te zijn gebruikt. De leemlaag erboven zal gezien het fijne lichtgrijze kalkmortellaagje mogelijk wel bedekt zijn geweest met een kalkmortel of tegelvloer.

De muur (S64) met natuurstenen parament kan mogelijk met de eind 16de eeuwse kerk gelinkt worden. De kerk werd tijdens de 18de eeuw volledig verbouwd tot het huidige kerkgebouw. Een vermoedelijke 18^e eeuwse vloer/werkniveau van toen bevond zich zo'n 20cm diep en bestond uit een combinatie van kalkmortel en baksteengruis.

In de dwarse sleuf werden muurstructuren gevonden die ook wellicht eerder met de 18de eeuwse verbouwingen te maken hebben. Vermoedelijk gaat het om een tussenfase waarbij de oudere – kleinere – kerk via een tijdelijke doorgang verbonden werd met de toren die al in 1739 – losstaand van de rest van de toenmalige kerk – als toekomstige westertoren gebouwd werd. Pas in 1779 kreeg de kerk dan zijn huidige schip en grootte en werd de toren uit 1739 geïntegreerd in het nieuwe geheel.

9. SAMENVATTING

Bij het archeologische onderzoek, dat naar aanleiding van de aanleg van een nieuw verwarmingssysteem in de kerk, werd uitgevoerd, werden heel wat interessante zaken omtrent het verleden en de bouwgeschiedenis van de het kerkgebouw gevonden.

Geheel onverwacht werd een vermoedelijk stukje van een volledig in natuurstenen opgebouwde muur gevonden die meer dan waarschijnlijk deel moet uitgemaakt hebben van een romaans kerkgebouw uit de vermoedelijk 11de-12de eeuw.

Daarnaast werden enkele meer verwachte restanten teruggevonden van de zogenaamde gotische kerkfase. De eerste vermelding van de kerk gaat namelijk –slechts – terug tot 1583, wanneer de (gotische?) kerk na een verwoestende brand volledig herbouwd moest worden. Van dit 3 beukig kerkgebouw met centrale vieringtoren – zoals die afgebeeld is op o.a. de Sanderuskaart – van na 1583 dus – werd vermoedelijk een restant van een muur gevonden van de noordelijke zijbeuk gevonden, die afgewerkt was met natuurstenen blokken aangevoerd vanuit Frankrijk. Van ditzelfde gebouw bevond zich op -60cm een vloerniveau van vierkante grijze en blauwe tegels soms afgewisseld met bakstenen. Daaronder werden nog minstens 2 oudere vloerniveaus gevonden, waarvan de oudste integraal in gele compacte leem was aangelegd, terwijl een iets jongere leempakket wellicht nog door een kalkmortel of tegelvloer zal zijn afgedekt.

Interessant waren de vondsten van zowel een goed bewaarde grafsteen uit de 15de eeuw als van een grafkelder, die vermoedelijk eerder in de 16de-17de eeuw te dateren valt.

9. BIBLIOGRAFIE

9.1. Literatuur

- Acke B. 2009. Archeologische prospectie, kerkomgeving Ingelmunster (Prov. West-Vlaanderen), basisrapport Monument Vandekerckhove nv.
- Bot B., Heyvaert B. 2011. Basisrapport archeologische opgraving Klemskerke Sint-Clemenskerk (prov. West-Vlaanderen).
- De Kock T., De Boever W. 2019. Petrografisch verslag Inspect BVBA.
- De Smedt P. 2011. *Groundtracerrapport, onderzoek naar funderingsresten in de kerk van Sint-Amands te Ingelmunster*, Burcht – Zwijndrecht.
- Dutoo D.M.B. 1998. *Wij lopen op geschiedenis Vloeren en tegels uit Cisterciënzerabdijen*, Koksijde: Museum Duinenabdij – Gemeentebestuur Koksijde.
- Eggermont N., Derweduwen N., 2012. Archeologische opgraving, Ingelmunster Zandberg (Prov. West-Vlaanderen), rapport Monument Vandekerckhove nv.
- Funerair erfgoed in de kijker, kerkhofwandeling uitgegeven door Stad Ingelmunster.
- Genicot, L. 1975. *Le grand livre des châteaux de Belgique*. Bruxelles: Vokaer, vol. 2, p. 156
- Vanhaecke W. 2009. De nevelen van de vroegste geschiedenis van Ingelmunster. In: *Heemkundige Kring Den Hert, Jaargang XXVIII, nr. 48*, Ingelmunster, pp. 54-58.
- Van Hooreweder M. 1986. Archeologisch onderzoek in Ingelmunster. In: *Heemkundige Kring Den Hert, jaargang VII, nr. 13*, Ingelmunster, pp. 25-53.
- van Rooyen C. 2008. Vloer in de maak: de productie van plavuizen in de late middeleeuwen, in: Koldewey E., (ed.), *Over de vloer met voeten getreden erfgoed*, Zwolle: Waanders uitgevers, 64-77.
- Verscheure A. Sint-Amandus parochie Ingelmunster, geschiedenis van de kerk
- Verscheure A. 2011. Ingelmunster vóór de Franse Revolutie. In: *Heemkundige Kring Den Hert, Jaargang XXIX, nr. 50*, Ingelmunster, pp. 37-122.
- Verscheure A. 2008. Ingelmunster tijdens de Eerste Wereldoorlog. In: *Heemkundige Kring Den Hert, jaargang XXVII, nr. 47*, Ingelmunster, pp. 70-81.

Verscheure S., Mullebrouck E. 1985. Een kijk op Ingelmunster, Ingelmunster, p7.

9.2. Internetbronnen

- <http://www.ngi.be/NL/NL2-1-1-5.shtm>
- <https://inventaris.onroenderfgoed.be/erfgoedobjecten/51261>
- <https://inventaris.onroenderfgoed.be/erfgoedobjecten/51225>
- <http://inventaris.vioe.be/dibe/geheel/21732>.
- <https://onderzoeksbalans.onroenderfgoed.be/node/41937>
- <http://vobow.be/Data/WAK/PDF's/WAK%20nr%2075.pdf>